

Молитва за прославу Ісповідника Віри Патріярха Йосифа

Пресвята Тройце, слава і хвала Тобі за ласки, уділені Пастирю Української Католицької Церкви, Слuzі Божому Йосифу Сліпому, і за те, що в ньому Ти дала нам світлий зразок непохитності у вірі і героїської витривалості оборонця Твоєї переслідуваної Церкви і правдивого свідка розп'ятого Христа впродовж 18 довгих років сибірської каторги.

Через його заслуги і посередництво, дай нам силу йти за Христом хресною дорогою і допоможи нам одержати ласку, якої дуже потребуємо і про яку сьогодні прохаємо (*сказати яку*), щоб ця випрошена ласка стала спонукою піднесення на Престоли Твого доброго, сильного, вірного сина Твоєї Церкви. Бо Тобі належить усяка слава, честь і поклонення, Отцю, і Сину, і Святому Духові, нині, і повсякчас, і на віки віків. Амінь.

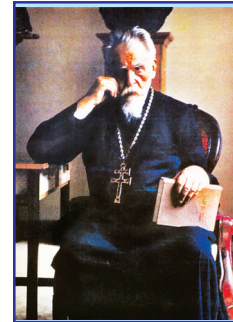
Дизайн та друк:

Товариство українців католиків "Свята Софія"
7911 Whitewood Rd., Elkins Park, PA 19027.

Тел.: 215-635-1555

веб-сторінка: <http://stsophia.us>

електронна адреса: st.sophiara@yahoo.com

Центр Студій спадщини Патріярха Йосифа Сліпого

7911 Whitewood Rd.
Elkins Park PA 19027
215-635-1555

Обіжник Ч. 1 (9) Зима 2015

Релігійне Товариство "Свята Софія" США відзначило 30-ті роковини смерті Патріярха Йосифа Сліпого у с. Заздрість

Високопреосвященний Василій Семенюк, духовенство та миряни після Архієрейської Божественної Літургії (світлина: з архівів ТСС А)

На вшанування 30-их роковин відходу у вічність Слуги Божого Патріярха Йосифа Сліпого (1892-1984), у суботу 6 вересня 2014 року в його рідному селі Заздрість на Тернопільщині особливо піднесено було відзначено цю пропам'ятну дату.

Урочистості розпочалися Архієрейською Божественною Літургією у парохіяльній церкві під проводом Високопреосвященного Василя Семенюка, Митрополита Тернопільсько-Зборівського. У Святій Літургії численно взяли участь заздрістянські парохіяни; гості з Микулинецького та Теребовлянського деканатів; зі Львова і Тернополя; прочани з Києва, які цьогогоріч вдесьте вирушили дорогою з Заздрости до Зарваниці, котру колись давно пройшла мати Патріярха з малим Йосифом на руках.

Архирейську Літургію співслужили Декан Микулинецький о.Євген Влох, Декан Теревовлянський о.Іван Довгошия та кільканадцять священників зі сусідніх парохій, зі Львова та Києва. У своїй проповіді владика Василій наголосив на непересічній ролі батьків у вихованні дітей, зазначивши, що батьки Патріярха Йосифа були особливими людьми, що й визначило все його подальше життя.

Після Святої Літургії гості свята урочистою процесією пройшли на цвинтар до родинного гробівця Сліпих, де поховані батьки Патріярха. Було відслужено панахиду за спокій душі Йосифа Сліпого та його батьків, а також покладено квіти до гробівця від Товариства «Свята Софія». З цвинтаря велична процесія на чолі з корогами вирушила до Комплексу Рідна хата Патріярха Сліпого, де Голова Представництва ТСС в Україні Андрій Дида та Президент ТСС у Римі о.Марко Ярослав Семеген покладали квіти до пам'ятника Патріярхові. Молодіжний хор катедрального собору Непорочного Зачаття Діви Марії міста Тернопіль прикрасив урочистості майстерним співом.

Вшанування пам'яті Великого Ісповідника Віри продовжила науково-мистецька академія, в ході якої гості переглянули фільм про життєвий шлях Патріярха та його похорон. Було зачитано привіти учасникам урочистостей від Кардинала Любомира Гузара та професора Леоніда Рудницького, Голови Товариства «Свята Софія» США. Уперше була презентована щойно надрукована у видавництві «Артос» книжка, видана Товариством «Свята Софія», - «Шлях у безсмертя. Матеріали про смерть та похорон Патріярха Йосифа Сліпого (1892-1984)», упорядники: д-р Ірина Іванкович (ТСС США) та о. Марко Ярослав Семеген (ТСС Рим). Отець розповів, як виникла ідея видати книжку і як вона народжувалася до життя. Науковою складовою заходу стала доповідь о. д-ра Тараса Бублика (УКУ), дослідника життя і спадщини Патріярха Сліпого - «Діяльність Патріярха Йосифа Сліпого щодо легалізації УГКЦ у світлі радянських документів (1960-1980-ті роки)» (подаємо її повний текст у цьому числі обіжника). Доповідач звернув увагу присутніх на роль особистостей Митрополита Андрея Шептицького та Патріярха Йосифа Сліпого для збереження і відродження нашої церкви: Митрополит Андрей утвердив греко-католицьку церкву в Україні, натомість Патріярх Йосиф збирав «в розсіянні суших», вивів УГКЦ на світовий рівень.

Урочистості пройшли під патронатом Тернопільсько-Зборівської Митрополії УГКЦ. Головний організатор та спонсор події - Релігійне товариство українців католиків «Свята Софія» США у співпраці з Представництвом Товариства в Україні, Музейно-меморіальним комплексом Патріярха Йосифа Сліпого (с.Заздрість), парохією Воздвиження Чесного Хреста (с.Заздрість), Українським Католицьким Університетом (м.Львів), Тернопільським обласним відділенням «Просвіта», Фундацією «Справа Патріярха Йосифа» (м.Тернопіль), Колегіумом «Знамення» (с.Зарванія).

Прес-служба Представництва Товариства «Свята Софія» США в Україні

ШЛЯХ У БЕЗСМЕРТЯ

До 30-річчя відходу у вічність
Блаженнішого Патріярха Йосифа Сліпого
(1892-1984)

матеріали про смерть та похорон

**Книжку можна замовити в
Товаристві «Свята Софія» за ціною
5 дол. (включено кошт пересилки)**

2. Ленцик В. Визначні постаті Української Церкви: Митрополит Андрей Шептицький і Патріярх Йосиф Сліпий / В. Ленцик. - Львів: Свічадо, 2001. - 608 с. - ISBN 966-561-212-3
3. Пелікан Я. Ісповідник віри між Сходом і Заходом: портрет українського кардинала Йосифа Сліпого / Я. Пелікан. - К.: Варта, 1994. - 304 с. - ISBN 5-203-01-640-2
4. Рудницька М. Невидимі стигмати / М. Рудницька. - Рим, 1971. - 538 с.
5. Хома І. Патріярх Йосиф / І. Хома. - Львів: в-во «Дон Боско», 2009. - 171 с. - ISBN 978-996-2090-08-6
6. Дацько І. Передмова / І. Дацько // Християнський голос. Збірник пам'яток самвидаву Комітету захисту Української Католицької Церкви. - Львів: в-во УКУ, 2007. - С. 11-51. - ISBN 978-966-8197-41-3.
7. Недужко Ю. Боротьба української діаспори за релігійну свободу в Україні (друга половина 70-х - 80-ті рр. ХХ ст.) / Ю. Недужко // Історія України. Маловідомі імена, події, факти (збірник наукових статей). -К.: Ін-т історії України НАН України, 2008. - Вип. 35. - С. 264-287: Режим доступу до журн.: <http://histans.com/JournALL/histname/35/19.pdf>
8. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква в катакомбах (1946-1989) / Б. Боцюрків // Ковчег. Збірник статей з церковної історії. - Львів, 1993. - № 1. - С. 123-164.
9. Пашенко В. Греко-католики в Україні (від 40-х років ХХ століття до наших днів) / В. Пашенко - Полтава, 2002. - 616 с. - ISBN 966-7653-04-7
10. Стоцький Я. Держава і релігії в Західних областях України: конфесійні трансформації в контексті державної політики 1944-1964 років / Я. Стоцький. - К.: ФАДА, ЛТД, 2008. - 510 с. - ISBN 978-966-8940-26-2
11. Державний архів Львівської області (ДАЛО). - ФР-1332. - Оп. 2. - Спр. 25. - Арк. 195-230.
12. Sorokovsky A. Vatican diplomacy and Ukrainian Greek Catholic Church / A. Sorokovsky. // Logos: A Journal of Eastern Christian Studies. - Ottawa, 1995. - № 36. С. - 47-66.
13. ДАЛО - ФР-1332. - Оп. 2. - Спр. 36. - Арк. 107-128.
14. ДАЛО. - ФР-1332. - Оп. 2. - Спр. 24. - Арк. 92-95
15. ДАЛО. - ФР-1332. - Оп. 2. - Спр. 35. - Арк. 3-35
16. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). - Ф. 1. - Оп. 25. - Спр. 3143. - Арк. 40-45.
17. ЦДАГО України - Ф. 1. - Оп. 25. - Спр. 3330. - Арк. 19-21.
18. ДАЛО. - ФР-1332. - Оп. 2. - Спр. 34. - Арк. 64-78.
19. ДАЛО. - ФР-1332. - Оп. 2. - Спр. 41. - Арк. 15-34.
20. ДАЛО. - ФР-1332. - Оп. 2. - Спр. 42. - Арк. 20-42.
21. ЦДАГО України - Ф. 1. - Оп. 25. - Спр. 2720. - Арк. 60-67.
22. Рудницький Л. До історії товариств «Свята Софія» / Л. Рудницький. - Режим доступу: http://stsophia.us/St_Sophia/Istoriya.htm
23. Вісті з Риму. - 1987. - № 2. - С. 1-2.
24. ДАЛО. - ФП-3. - Оп. 59. - Спр. 539. - Арк. 3-4, 8-10.
25. Слово Святішого Отця Івана Павла II до України. - Львів: «Свічадо», 2001. - 204 с. - ISBN 966-561-230-1

(Footnotes)

¹ Тут очевидно йшлося про «Головні правила сучасного душпастирства», автором яких був Блаженніший Йосиф. «Правила» були видані в 1941р. з метою визначити душпастирську діяльність священників в умовах заборони церковної діяльності, переслідування, ув'язнення, за відсутності єпископа, неможливості контактувати з Римським Архієреєм тощо (авт.)

Східної Європи, тим ще раз підкреслюючи свою підтримку греко-католицькій спільноті в діаспорі в Україні [24, с. 7-11].

Радянські чиновники в 1979 р. відзначали, що в середовищі уніятів «відчувалася атмосфера вичікування якихось змін, надії на те, що новий Папа допоможе їм відновити ГКЦ» [9, с. 338-339]. Особливо таку активізацію вони пов'язували з посланням папи до Патріярха Йосифа Сліпого і тому рекомендували органам влади в Західній Україні зосередитися на боротьбі з «рештками уніятства», вивчаючи вплив Ватикану і діаспори на їхню діяльність [9, с. 340-341].

Наприкінці 1979 р. інспектор республіканської Ради у справах релігій М. Божко в результаті поїздки в західноукраїнський регіон підготував доповідну записку про діяльність уніятів. Він стверджував, що наприкінці 1970-х рр. зі стихійної і неорганізованої маси тепер сформувалася організаційна структура, яка веде планомірну роботу, єпископи підтримують зв'язок з Йосифом Сліпим через його ємісарів, отримуючи значну матеріальну підтримку [9, с. 341-342].

7 вересня 1984 р. Патріярх Йосиф Сліпий відійшов у вічність. Його смерть стала важкою втратою для греко-католиків у цілому світі. Однак, його наступник – Мирослав Іван Любачівський активно продовжував кампанію за повернення прав греко-католикам в Україні.

Смерть знакової особи для греко-католиків знайшла відгук в документах партійних органів влади. Так наприкінці 1984 р. на постанову «Про протидію антикомуністичним акціям Ватикану, його підривної роботи проти соціалістичних країн, національно-визвольного і антивоєнного рухів» міжреспубліканська філія Інституту наукового атеїзму при ЦК КПРС видав орієнтування, в якому звернув увагу на «Заповіт Патріярха Йосифа Сліпого». На думку професійних атеїстів, головною метою документу стало вболівання за відродження греко-католицизму і «брєдова» ідея Києво-Галицького патріярхату. У своєму творі «запеклий антирадянщик» залишився вірний своїм поглядам, засуджуючи комуністичні і атеїстичні погляди та соціалістичний устрій правління. Сліпий у «Заповіті» ще раз згадав т. зв. «єкуменізм переслідуваних», тобто, за радянським трактуванням – об'єднання всіх «отщепенцев» проти радянської влади, та наголосив на «боговибраності» українського народу, протиставляючи його тим самим іншим, а особливо російському [21, арк. 79-86].

За «оглядом основних напрямків зарубіжної католицьких і уніятських радіопрограм українською мовою за липень-вересень 1984 р.» смерть Сліпого, хоч і сприймалася як велика втрата для української діаспори, але послужила ще одним потужним інформаційним приводом для антирадянської кампанії під гаслом «за права Українських Церков у СРСР» [20, арк. 39-44]. Таким чином навіть смерть Патріярха Йосифа стала приводом для ще однієї хвилі антирелігійної і антиуніятської демагогії радянських очільників.

Головний напрям діяльності Патріярха Йосифа Сліпого після його приїзду до Риму в 1963 р. був зосереджений на проблемі відродження УГКЦ в СРСР. Від перших днів свого перебування у «вільному світі» він декларував свою єдність з «братями і сестрами, які терплять» і робив усі можливі заходи для полегшення їхньої долі і співпраці з українцями у діаспорі, представниками Католицької Церкви і світового політикуму. У відповідь радянська влада прагнула у будь-який спосіб обмежити вплив Патріярха і діаспори на віруючих у Західній Україні, вбачаючи в цьому одну з важливих перепон до подолання «уніятства» в регіоні. На жаль, кир Йосифу не судилося побачити відродження Церкви в Україні, але його невтомна і жертвенна праця стала основою для легалізації і розвитку УГКЦ в незалежній українській державі.

Джерела та література

1. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939-1950) / Б. Боцюрків. – Львів, 2005. – 265 с. – ISBN 966-7034-55-0

Діяльність Патріярха Йосифа Сліпого щодо легалізації УГКЦ в світлі радянських документів (1960-і – 1980-і роки)

о. д-р Тарас БУБЛИК, Інститут Історії Церкви Українського Католицького Університету, Львів

Друга половина ХХ століття була для Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ) періодом важких випробувань, коли тоталітарний комуністичний режим спробував позбавити її найважливішого – права на існування. Атеїстична радянська держава не бажала толерувати Церкву, котра була «українською католицькою духовною спільнотою» [1, с. ix], однак її ієрархія, духовенство і вірні не змирилися із насиллям влади. Протягом чотирьох, найдраматичніших і найтрагічніших у минулому столітті, десятиліть очолював УГКЦ Йосиф Сліпий (1944-1984 рр.), довголітній ректор Духовної семінарії та Богословської академії у Львові, який обійняв митрополичий престол у важкий для Церкви та України воєнний час. Згодом були 18 років сталінських таборів і виїзд на Захід без можливості повернутися в Україну. Від 1963 р. митрополит Йосиф, отримавши згодом титул верховного архієпископа і кардинала, прагнув здобути для своєї Церкви статус патріярхату (почав використовувати титул патріярх в 1975 р.), який би об'єднав всіх українців-католиків в Україні й діаспорі. Його життя і діяльність на Заході була сповнена турботою про віруючих в Україні. Тому дослідження греко-католицького підпілля і боротьби за права своєї Церкви в Радянському Союзі не буде повноцінним без представлення ролі та участі української діаспори, а особливо – Патріярха Йосифа, у легалізаційних процесах.

Постать Йосифа Сліпого достатньо широко досліджена в історіографії. Уваги заслуговують дослідження присвячені «діаспорному» періоду його життя (1963-1984 рр.), серед яких слід згадати праці Василя Ленцика [2], Ярослава Пелікана [3], Мілени Рудницької [4], о. Івана Хоми [5] та ін. Серед сучасних науковців, які аналізують життя Катакомбної Церкви крізь призму діяльності Патріярха Йосифа Сліпого і української діаспори на загал, слід згадати о. Івана Дацька [6] та Ю. Недужко [7]. Вказана проблематика також розглядається в працях таких науковців, як Б. Боцюрків [8, с. 123-164], В. Пашенко [9], Я. Стоцький [10] та ін. Важливою джерельною базою для висвітлення проблематики, яка аналізується у статті, є документи з архівів радянських органів влади Української РСР: фонд уповноваженого по Львівській області (ФР-1332) і документи партійного архіву (ФП-3) з Державного архіву Львівської області, також архівні матеріали з фонду Компартії України з Центрального державного архіву громадських об'єднань України (Ф. 1).

Багатотисячна українська діаспора на Заході, яка збільшилася в час і після II Світової війни як кількісно, так і якісно (серед емігрантів велику частку склали представники інтелігенції, духовенства, молоді), постійно тримала в полі зору події в Україні. Однак, за словами о. Івана Дацька, її не оминула «солодка спокуса» вигідного зматеріалізованого життя і стрімкої асиміляції. Звільнення зі сталінських таборів і приїзд до Риму 9 лютого 1963 р. митрополита Йосифа Сліпого уможливили великий поштовх до розвитку релігійно-церковного життя українців. Постать ісповідника віри стала об'єднуючим фактором, голосом «мовчазної Церкви» у вільному світі і її речником перед авторитетними міжнародними інституціями [7, с. 14]. Важливо, що для Заходу Патріярх Йосиф став символом Церкви-мучениці, вірні якої терплять за прив'язаність до Римського апостольського престолу. Таку думку проголосив хорватський кардинал Франьо Шепер,

префект конгрегації доктрини віри, на святкуваннях з нагоди 50-ліття священства Йосифа Сліпого [9, с. 258].

В роки II Світової війни радянський уряд на чолі з Й. Сталіним дещо змінив своє ставлення до релігії загалом, що особливо стосувалося Російської Православної Церкви (РПЦ), яка в час «богоборства» 1920-1930-х рр. зазнала нищівних втрат. Радянські комуністи почали розглядати лояльні конфесії як один з важливих елементів внутрішньої і зовнішньої політики. Один з чиновників Ради у справах РПЦ ще у 1957 р. наголошував, що: «Імперіялісти релігійні організації в СРСР розглядають як легальні організації, які можна використовувати у своїх цілях... Саме тому необхідна наша праця з духовенством, щоб імперіялісти не могли використовувати церкву у своїх цілях» [11, арк. 201].

У 1960-х рр. радянський уряд і Ватикан вперше у своїй історії зуміли налагодити дипломатичні стосунки. Однак серед невирішених питань залишалося «уніятське». З іншого боку, українська греко-католицька діяспора з боєм спостерігала за «потеплінням» взаємин між Римським престолом і СРСР та РПЦ, звинувачуючи ватиканську дипломатію у замовчуванні проблеми переслідування греко-католиків [12, с. 54]. Саме своєю активною діяльністю Патріарх Йосиф Сліпий не давав можливості ватиканським дипломатам оминати питання УГКЦ. За словами о. Івана Дацька, приїзд до Риму в'язня сталінських таборів зумовив на Заході розмови не лише про особу Йосифа Сліпого, але й про цілу Церкву [6, с. 14].

У 1964 р. голова Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР О. Пузин у доповіді «Про політику папи Павла VI» представив зрушення у відносинах між Ватиканом і СРСР та наголосив на певному прогресі у ставленні католицьких єпископів до комунізму. Він, зокрема, вказав на відсутність антикомуністичних заяв у доповідях на засіданнях II Ватиканського собору. Однак О. Пузин принагідно зауважив, що важливою проблемою для радянського керівництва залишилося т. зв. «уніятське питання» в середині держави, а на Заході – «Українська Католицька Церква» (УКЦ), яку підживлює активна діяльність української діяспори на чолі з верховним архиєпископом Йосифом Сліпим. За словами радянського чиновника, «антирадянщик Сліпий» поставив собі за ціль відродити УГКЦ і добитися проголошення Київського патріархату з визнанням за ним титулу патріарха, а також він не покинув надії на повернення в УРСР, про що свідчать його щоденні відвідини радянського посольства. У своїй доповіді О. Пузин критикував «толерантне» ставлення папи Павла VI до антирадянської діяльності представників української діяспори і УКЦ. Тому як відповідь на таку позицію папи римського радянській стороні слід, по-перше, призупинити налагодження дипломатичних взаємовідносин з

Патріарх Йосиф Сліпий відвідує Церкву Благовіщення Пресвятої Богородиці в Мелровз Парк, ПА, 1973 р. (світлина: з архівів Центру студій спадщини Патріарха Йосифа)

та політику про правдивий стан УГКЦ в СРСР було необхідне, оскільки на Заході все частіше чулися голоси радянської пропаганди про добровільність рішень т.зв. «Львівського собору 1946 р.», звинувачення єпископів і священників у колабораціонізмі в роки II Світової війни, безпідставність звинувачень стосовно релігійних переслідувань у Радянському Союзі тощо [9, с. 283].

Українська громада Дітройту вітає Блаженнішого Йосифа, 1973 р. (світлина: з архівів Центру студій спадщини Патріарха Йосифа Сліпого)

Патріарх Йосиф, окрім інформаційної підтримки, зумів налагодити матеріальну допомогу для підпільного духовенства і мирян в Україні. Так, у 1978 р. на його прохання засновник організації «Церква в потребі» о. Веренфрід ван Страатен виділив окремий фонд для висилання посилок в Україну [6, с. 24]. Також у систему фінансової і матеріальної допомоги були включені численні релігійні і мирянські організації української діяспори та католицького світу. Зокрема, предстоятель УГКЦ у 1970 р. заснував Товариство «Свята Софія» з метою об'єднати мирянський рух і надати йому відповідальності за долю Церкви в Україні і на поселеннях [22].

З кінця 1970-х рр. розпочалася підготовка до святкування 1000-ліття Хрещення України-Руси. Ювілей був використаний українською діяспорю для розгортання великомасштабної кампанії з нагоди цієї важливої історичної події, спрямованої, разом з тим, на консолідацію в середовищі української еміграції, підвищення рівня національної самосвідомості її членів, пропаганду і поширення серед громадськості й офіційних осіб країн Заходу інформації про історію і культуру України, прагнення її народу до волі й незалежності та боротьбу за свободу совісті [7, с. 270].

Святкування 1000-ліття Хрещення було тісно пов'язане з обранням 17 жовтня 1978 р. на папський престол польського кардинала Кароля Войтили (Іван Павло II). Греко-католики, а особливо Патріарх Йосиф, поклали особливу надію на папу-слов'янина, який на особистому досвіді знав, що таке «безбожний комунізм» [6, с. 22]. Свою позицію щодо УГКЦ новий понтифік представив у двох листах до Патріарха Йосифа Сліпого в березні 1979 р., в яких підкреслив необхідність «забезпечити право існування, громадянство, українцям католикам у їх батьківській землі» [23, с. 1-2]; за його словами, «мовчазна Церква промовлятиме устами Петра» [6, с. 32]. І справді, Іван Павло II дозволив скликати синоди єпископів УГКЦ на поселеннях, що не зробили до нього Іван XXIII та Павло VI. Ці кроки папи викликали негативну реакцію Московського патріархату: в листі від 22 грудня 1980 р. Патріарх Пімен (Ізвєков) пригрозив зупинити екуменічні переговори [24, арк. 1-2]. Проте Іван Павло II і надалі намагався дбати про два важливих для Католицької Церкви аспекти: продовження діалогу з Православними Церквами та захист прав католиків (обох обрядів) у Східній Європі [24, арк. 3-4, 8-10]. У посланні з нагоди 1000-ліття Хрещення Руси-України (лист «Euntes in mundum» від 25 січня 1988 р. і послання «Magnum baptismi donum» від 14 лютого 1988 р.) він наголосив на важливості цієї дати в історії християнства

в Римі [20, арк. 261-265]. Ці «ворожі голоси» залишалися ефективним способом інформування віруючих у цілком інформаційно-контрольованому суспільстві за «залізною завісою». Наприклад, Л. Кравчук, керівник відділу ідеології та агітації ЦК Компартії України, в аналітичній записці від 26 грудня 1984 р. інформував партійних керівників про 14 «клерикально-буржуазних» радіостанцій, які транслюються в Україні і мають своїх постійних слухачів [21, арк. 60-61].

Митрополит Йосиф від початку свого перебування в Римі звернув особливу увагу на видавництво української релігійної літератури, завжди залишаючи частину виданих книг для Церкви в Україні. Очевидно, що в умовах радянського режиму не йшлося про розповсюдження літератури в УРСР, але окремі видання потрапляли за «залізну завісу». Партійні чиновники у Львівській області згадували про поширення в середовищі підпільних греко-католиків брошури про «Мовчазну Церкву». У звіті про релігійну ситуацію на Львівщині М. Винниченко наголосив на важливості постійно відстежувати канали потрапляння «уніятської літератури і атрибутики» в СРСР, відзначаючи невтомну працю радянських прикордонників з «релігійними контрабандистами» [18, арк. 10]. Слід зауважити, що боротьба з релігійною літературою і атрибутикою, виданою нелегально в Україні чи закордоном велася практично до кінця 1980-х рр. і була важливою підставою для адміністративного і навіть кримінального покарання видавців і поширювачів. Справа «уніятської літератури» була пов'язана також із прагненням радянських чиновників і вишого православного духовенства в регіоні вилучити з обігу як привезену із-закордону, так і видану в Галичині до 1946 р. Тому актуальним завданням для РПЦ в регіоні стало видання православних богослужбових книг, зокрема, молитвослова. Навіть М. Винниченко в 1969 р. давав схвальні пропозиції щодо видання православного молитвослова, оскільки це, на його думку, дозволить зменшити вплив уніятської літератури [20, арк. 259-260].

Згідно дослідження українського науковця Ю. Недужко, вже у 1970-1980-х рр. діаспора все активніше намагалася привернути увагу країн Заходу до проблеми недотримання релігійної свободи в СРСР та активізувати з цією метою українську громаду в світі [7, с. 270]. Основою для критики радянського керівництва було питання права людини на свободу віросповідання. Генеральний секретар ЦК КПРС Л. Брежнєв 1 серпня 1975 р. підписав «Заключний акт Нарادی з безпеки і співробітництва у Європі», відомий як Гельсінкські угоди. Підписання цього юридичного акту для Радянського Союзу де-юре означало усунення усіх порушень в гуманітарній сфері. Після підписання Гельсінкських угод радянська влада опинилася у вкрай суперечливій ситуації: з одного боку, нові обставини вимагали розширення свободи в діях релігійних організацій, а з іншого – комуністична ідеологія була спрямована на боротьбу з релігією (засуджувалося «інакомисліє», в освітніх закладах пропагувався атеїзм, численні групи віруючих перебували поза законом). Тому українська діаспора, оперуючи новинами і фактами отриманими з України, представляла в засобах масової інформації радянську владу як порушника міжнародних угод.

Партійні аналітики після підписання міжнародних угод підкреслювали, що антирадянська пропаганда «клерикалів з УКЦ» базується на тезі про порушення СРСР міжнародних договорів про права людини на свободу віросповідання [21, арк. 88-92]. Ю. Недужко цілком слушно виокремив дві великомасштабні інформаційні кампанії української діаспори в 1970-1980-х рр. Перша мала місце після підписання Гельсінкських угод (1975-1978 рр.), а друга була пов'язана зі святкуванням 1000-ліття Хрещення Русі-України (кін. 1970-х – 1990 рр.) [7, с. 270-271].

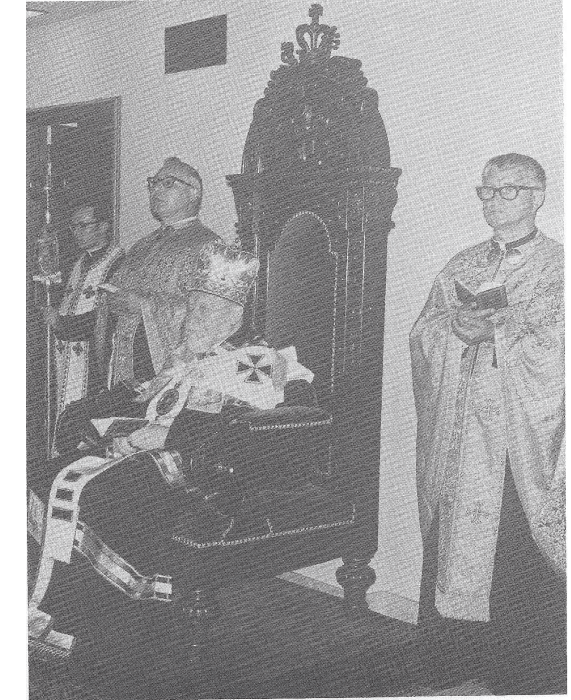
Церква в діаспорі устами Блаженішого Йосифа наголошувала на важливості «постійної пам'яті» про братів і сестер у катакомбах. Греко-католицька ієрархія в діаспорі неодноразово стверджувала, що допомога Церкві в Україні – пріоритетне завдання [5, с. 132-139]. За переконанням Патріярха і його однодумців інформування світової спільноти

кампапанією релігійної контрпропаганди, яка полягатиме в контролі за «главарями» української діаспори та розвінчання міту про т. зв. «Мовчазну Церкву» завдяки книгам і матеріалам про релігійне становище в СРСР. «Уніятську» проблему він підсумував однозначно: «Це питання не може бути предметом для переговорів» [13, арк. 110-117].

У середині 1960-х рр., одразу після приїзду митрополита Йосифа Сліпого до Риму, особливий вплив на УГКЦ в СРСР мали надії на його повернення в Україну. У своїх звітах уповноважений Ради у справах РПЦ по Львівській області М. Винниченко доповідав республіканському керівництву, що в середовищі греко-католиків ширилися чутки про повернення Йосифа Сліпого. Так, у звіті від 2 квітня 1964 р. він стверджував про виявлення пересилки листів з Риму однодумцям з обіцянками швидкого приїзду в Україну [14, арк. 93]. Згодом він писав, що туристи зі Заходу, а найчастіше – духовні особи, шукають контактів з підпільними греко-католиками, поширюючи чутки про повернення Йосифа Сліпого і тим самим даючи їм надії на відродження «уніятської Церкви». М. Винниченко відзначив активну діяльність «лідера уніятів Величковського», який зустрічався з предстоятелем УГКЦ у Москві перед виїздом останнього закордон [15, арк. 27].

Ідея кир Йосифа Сліпого повернутися в Україну ніколи не залишалася поза увагою радянських органів влади. Після поїздки делегації Українського екзархату РПЦ в США і Канаду в грудні 1968 р. митрополит Філарет (Денисенко) у звіті стверджував, що Кардинал Сліпий в час перебування у Північній Америці не допускав у своїх промовах антирадянських заяв. За свідченням православного ієрарха, «уніятський предстоятель» спростовував викривлення журналістами його промов і проповідей в антирадянському дусі, мабуть, прагнучи тим самим зберегти шанс на повернення в СРСР і відродження УГКЦ [9, с. 277].

Слід зауважити, що контакт між греко-католиками в СРСР і в діаспорі практично ніколи не переривався. Наприклад, підпільний владика Василь Величковський та інші таємні греко-католицькі єпископи підтримували зв'язок з Патріярхом Йосифом Сліпим через монахинь (сестру Володимиру зі Згромадження сестер милосердя св. Вінкентія, сестер-василіянок Анастасію Пітку і Тересу Сапун) [6, с. 14-15], через Польщу (о. Мирослава Ріпецького, о. Василя Гриника) та Прибалтику (о. Альфонсаса Сваринскаса) [6, с. 18]. Такі «туристичні візити» духовенства і монашества з «вільного світу» продовжувалися практично до виходу Церкви з катакомб, про що писали у своїх звітах партійні чиновники [16, арк. 44], і мали важливе для греко-католиків молитовне, канонічно-церковне, інформаційне та фінансово-матеріальне значення.

Філадельфія, Па. Катедральний собор Непорочного Зачаття. Владика Величковський сидить на троні, коло нього з правого боку о. М. Гринчишин Ч.Н.І. від нього на право о. Р. Москаль, на ліво від Єп. Величковського монс. о. М. Харина.

Приїзд митрополита Йосифа на Захід співпав із хрущовською антирелігійною кампанією, яка найбільше позначилася на становищі РПЦ в Західній Україні. «Возз'єднане» духовенство (греко-католицькі священники, які після «Львівського собору 1946 р.» перейшли в юрисдикцію РПЦ) опинилося в складній ситуації, оскільки нівелювалася надія зберегти церковні структури в Західній Україні. В таких умовах підпільне духовенство отримало нагоду активізувати свою діяльність. Поряд з цим православні священники, прагнучи не втратити свого впливу на населення, почали шукати можливі і допустимі форми діяльності [15, арк. 1-2]. Зокрема, ієрархія РПЦ пропонувала допомогу у вирішенні «уніятської проблеми» в Західній Україні, взамін на лояльність держави. Представники Московського патріархату мали зосередитися над усуненням греко-католицьких обрядових традицій в парафіях та активно працювати в населених пунктах, в яких діяли «уніяти» [10, с. 298-300]. Таку «взаємовигідну» співпрацю описував уповноважений Ради у справах РПЦ по Львівській області у доповідній записці від 7 вересня 1965 р. обкому Компартії стосовно скорочення кількості громад РПЦ в області. Незважаючи на хвилю закриття храмів, чиновник пропонував у місцях зосередження «уніятів» не тільки не закривати культові споруди, але за відсутності в селі священника, туди їх призначати [15, арк. 119-120]. Слід зауважити, що радянська влада, пропагуючи атеїстичну ідеологію в суспільстві, все-таки в західноукраїнському регіоні для подолання «уніятських пережитків» використовувала православне духовенство практично до кінця 1980-х рр. [17, арк. 19-21].

Перевага греко-католицького духовенства над православним у 1960-х рр., на думку радянських чиновників, була, знову ж таки, пов'язана з особою митрополита Йосифа Сліпого. Саме його «надзвичайні права»¹ стосовно душпастирства в умовах переслідування, які отримали священники ще у 1939 р., дозволяли працювати ефективно на нелегальному становищі [18, арк. 69-71].

Також зміни у релігійній політиці СРСР, чутки про можливу легалізацію УГКЦ і повернення Йосифа Сліпого приводили до замішання в середовищі «возз'єднаних», абсолютна більшість з яких пішли в лоно РПЦ не з власного переконання. Тому греко-католицькі активісти на чолі з владикою Величковським почали пропонувати їм повернення в УГКЦ через особисте покаяння, декому навіть дозволяючи і надалі душпастирювати в православних парафіях [19, арк. 24].

Легалізація ГКЦ в Чехословаччині (1968 р.) також мала великий вплив на життя Церкви в катакомбах. Митрополит Філарет (Денисенко) у листі до уповноваженого Ради у справах РПЦ К. Литвина, говорячи про релігійний контекст подій в ЧССР, а саме відновлення греко-католицьких структур, застерігав про можливий занепад православ'я в країні. Такий поворот подій, на думку представника РПЦ, впливав на підвищення «проуніятських» настроїв віруючих Західної України. З огляду на це митрополит Філарет пропонував владі ще активніше боротися з «рештками унії» і підтримати православ'я в регіоні [9, с. 258-259]. Слід зауважити, що легалізація ГКЦ в Чехословаччині викликала велике піднесення серед греко-католиків в УРСР. За спостереженнями уповноваженого М. Винниченко, уніяти протягом 1968 р. почали частіше використовувати закриті храми для відправлення своїх богослужінь, подавати заяви на реєстрацію греко-католицьких громад, переконувати православних священників до зміни церковної юрисдикції [20, арк. 33-34].

Очевидно, що Патріарх Йосиф Сліпий, який ніколи не втрачав надії на легалізацію УГКЦ, намагався використати події в ЧССР з користю для своєї Церкви. Так, у своєму листі до Голови Президії Верховної Ради УРСР Д. Коротченка він, апелюючи до чехословацьких подій, просив про відновлення структур УГКЦ в УРСР, оскільки її ліквідація була виключно адміністративним актом. На його думку, якщо навіть і була

вина окремих священиків перед радянською владою, то за це не можуть відповідати всі, а відмова у легалізації УГКЦ – порушення прав українців на свободу віросповідання [9, с. 277].

Православне духовенство в Західній Україні відзначало відчуженість впливу греко-католицької діаспори на чолі з Патріархом Йосифом на життя і діяльність УГКЦ в СРСР. «Возз'єднаний» священник о. Іван Миронюк у своїй аналітичній записці «Еволюція уніятської церкви в роки радянської влади» з кін. 1960-х рр. наголосив, що фактично для «уніятів єдиним авторитетом залишився Сліпий», який стоїть на твердих позиціях відновлення УГКЦ в СРСР і не сприймає нових віянь у Ватикані. За його спостереженнями, діяльність пап Івана XXIII і Павла IV викликала чимало запитань в середовищі греко-католиків, зокрема, переговори з Московським патріархатом, налагодження дипломатичних взаємин з країнами соцтабору. Поворот у політиці Римського престолу зумовив нові хвилі протистоянь і конфліктів у їхньому середовищі. Так, наприклад, радикально настроєні віруючі, які не сприйняли рішень II Ватиканського собору та змін у Католицькій Церкві, відійшли до секти покутників. З іншого боку, в Сліпого, незважаючи на його «образ мученика», є чимало опонентів – василіяни і частина єпископів у діаспорі. Його противники, особливо з діаспорних, натякали, що Йосиф Сліпий «відстав від життя політичного і церковного», і так поводитися ніби не помічає всіх тих змін, які сталися навколо тощо. Автор аналітичної записки підкреслював, що з огляду на таку ситуацію (в діаспорі і в Україні) можна було говорити про протистояння в середовищі греко-католиків. Але необхідно брати до уваги той факт, що Ватикан підтримує Сліпого і про це свідчить надання титулів верховного архієпископа і кардинала. У своїх висновках о. Миронюк наполягав на близькому «кінці» уніятства в Радянському Союзі, що, на його думку, відчули самі греко-католики і тому стали дуже небезпечними. Цей колишній студент ректора Йосифа Сліпого як протидію «уніятській загрози» пропонував радянській владі традиційний засіб – ефективніше підтримувати православних у регіоні, відкриваючи храми в місцях активності уніятів [19, арк. 35-41].

З приїздом митрополита Йосифа Сліпого до Риму українці в діаспорі активізували свою інформаційну діяльність. Слід зауважити, що для греко-католиків в Україні було важливо отримувати інформацію про події у «вільному світі». Релігійні новини віруючі Катакомбної Церкви черпали в основному через західні радіостанції, зокрема, «Радіо Ватикан», «Радіо Свобода», «Голос Америки» та ін. У звіті для союзної і республіканської Рад у справах релігій про діяльність «уніятів» від 9 грудня 1969 р. М. Винниченко зауважив, що більшість греко-католиків регулярно слухає радіопередачі української служби «Радіо Ватикан», в окремих селах роблячи це навіть організованими групами. Чимало етерного часу у цих передачах присвячується діяльності Кардинала Йосифа Сліпого: пропагуються плани про створення Українського Католицького Університету та відкриття собору Св. Софії

Патріарх Йосиф Сліпий та Преосвященний Йосиф Шмондюк під час візиту на пластовій оселі Вовча Тропа, 1968 р. (світлина: з архівів Центру студій спадщини Патріарха Йосифа Сліпого)